
Vladimir Mihajlović, Sonja Damnjanović i
Stefan Trajković Filipović

Rekognosciranje atara sela Beloševac, Mrčić, Paune i Klinci

U periodu od 9. do 23. avgusta 2004. godine, tokom letnjeg seminara arheologije, rekognoscirana su četiri sela u okolini Valjeva: Beloševac, Mrčić, Paune i Klinci. Pronađeni su novi lokaliteti, ali su locirani i oni koji se pominju u literaturi, pri čemu je zabeleženo njihovo sadašnje fizičko stanje. Tročlana ekipa je na terenu provela sedam dana, što je rezultiralo pronalaženjem 15 lokaliteta, koji su uglavnom datovani pomoću sakupljenog materijala, gde je to bilo moguće. Na osnovu prikupljenih podataka, došlo se do zaključka da tok reke Lipnice, uprkos povoljnim prirodnim odlikama, nije bio u prošlosti okupiran od strane ljudi u meri u kojoj se to moglo očekivati.

Uvod

Za vreme letnjeg seminara arheologije Istraživačke stanice Petnica 2004. godine, izvršeno je rekognosciranje atara sela Klinci, Beloševac, Paune i Mrčić, koja se nalaze u blizini same Petnice. S obzirom da se radi o velikoj površini, prirodne odlike, iako u osnovi slične, razlikuju se od sela do sela pa će zbog toga i biti date posebno za svaki atar. Istorijski istraživanja ovog kraja u prošlosti seže do XIX veka, što je na početku projekta obećavalo veliki broj lokaliteta, kako poznatih od ranije, tako i onih još uvek neotkrivenih, ali je bujna vegetacija umnogome otežala prospekciju na terenu.

Cilj istraživanja

Rekognosciranje toka Lipnice imalo je za cilj pronalaženje do sada nepoznatih arheoloških lokaliteta, reviziju već poznatih i ponovno lociranje loka-

liteta iz starije literature (Valtrović 1893), kao i konstatovanje sadašnjeg stanja istraživanih nalazišta. Novi lokaliteti upotpunili bi naše podatke o kontinuitetu naseljavanja i dosadašnja saznanja o ljudskoj okupaciji atara pomenutih sela. Lociranje poznatih lokaliteta i nalazišta vršilo se u cilju dobijanja tačnih koordinata njihovog položaja (mnogima od njih nedostaju koordinate pomoću kojih bi bili lako pronalazeni), kao i uvida u njihovo današnje stanje i stepen očuvanosti, što je, kako se pokazalo, dalo i najviše, nažalost, poražavajućih informacija.

Ranija istraživanja

Područje koje je rekognoscirano spada u deo Srbije koji je među prvima zainteresovao pionire srpske arheologije, pa se tako najraniji podaci o arheološkim nalazištima i lokalitetima uz tok Lipnice i Banje mogu naći već u literaturi sa kraja XIX veka. Iako bi se očekivalo da su od tada izvršena opsežnija iskopavanja, to se nije dogodilo (osim Petničke pećine i lokaliteta ispred nje), a istraživanja su se svela na povremena rekognosciranja.

Najranija istraživanja odnose se na atar sela Klinci, u kome su Mihajlo Valtrović i Đoko Jovanović iskopavali tri lokaliteta: Petničku pećinu, naselje ispred pećine i tumul na njivi Mate Ignjatovića, tadašnjeg predsednika opštine, 1892. godine (Valtrović 1893: 75-77). Rezultati ovih iskopavanja objavljeni

---

Vladimir Mihajlović (1984), Knjaževac, Nemanjina 15/1, student 1. godine arheologije Filozofskog fakulteta u Beogradu

Sonja Damnjanović (1987), Zaječar, Narodne republike 10, učenica 2. razreda Gimnazije u Zaječaru

Stefan Trajković Filipović (1987), Beograd, Koče Kapetana 16, učenik 2. razreda XIV beogradske gimnazije

MENTOR:
Vojislav Filipović, ISP

NAPOMENA:
Grafički prilozi, koji su sastavni deo ovog rada, ovde nisu objavljeni. Kompletan rad sa svim prilogima i nepublikovanim materijalom ranijih rekognosciranja biće zasebno publikovan.

su naredne godine, a o materijalu sa tumula raspravljano je i kasnije zbog mogućeg mešanja materijala iz bronzanog doba i srednjeg veka (Garašanin 1953-4: 197-198). Sledeći izvor koji govori o istraživanju ovog sela je knjiga Ljube Pavlovića "Kolubara i Podgorina", u kojoj autor opisuje starine koje je video prilikom svog istraživanja. Pavlović navodi da se na potesu Palanke mogu uočiti ostaci starih kuća i da se ponekad izore i kamena nadgrobna ploča (Pavlović 1907: 708). Osim podataka o starim kućama (koje su verovatno pripadale starom selu), Pavlović je dao podatke i o nalazima iz Petničke pećine, koji pripadaju praistorijskom i rimskom periodu (Pavlović 1907: 709).

Posle 1911. godine i istraživanja Petničke pećine od strane Jovana Cvijića (Cvijić 1912), pa sve do 1949. godine, atar ovog sela nije bio arheološki ispitivan. Pomenute godine, Milutin i Draga Garašanin su započeli sistematsko rekognosciranje Srbije i tom prilikom su obišli i ovaj kraj. Zabeležili su postojanje humke na njivi Jeremije Vasiljevića, ali bliže odrednice nisu dali (Garašanin i Garašanin 1953: 9). Sledeća etapa u istraživanju atara sela Klinci vezana je za sistematska iskopavanja Petničke pećine i lokaliteta Naselje ispred male pećine koja su obavljena u više navrata: 1969, 1970, 1995, 1997, 1998. i 1999. godine, pod rukovodstvom različitih arheologa (podrobnije o tome u: Arsić i Mrđić 1999). Ova iskopavanja dala su brojne rezultate i otkrila da se radi o višeslojnom lokalitetu sa neolitskim, eneolitskim, bronzanodopskim i kasnoantičkim horizontima (Jevtić 1983, Jež 1985, Jovanović 1985, Petničke sveske 1993, Arsić i Mrđić 1999). Poslednji deo istorijata istraživanja čitavog atara Klinaca vezan je za rad Ježa i Starovića (Jež i Starović 1994) u kome su dati svi lokaliteti valjevskog kraja među kojima su i lokaliteti iz Klinaca – Petnička pećina, Naselje ispred male pećine i tumul iz poznog bronzanog doba.

Za razliku od atara Klinaca, atar sela Beloševac prvi put je arheološki ispitivan u kampanji rekognosciranja Srbije, koja je počela 1949. godine. Milutin i Draga Garašanin su u toj kampanji registrovali dva lokaliteta: Mađarsko groblje (granica imanja Jankovića i Ilića) i temelje građevine na imanju Blagoja Dokića iz Petnice. Tek je 1982. godine nastavljeno sa istraživanjem. Na imanjima Marka Mitrovića i Marte Ilić, Novak Milošević je iskopavao tri tumula i tu pronašao opruženi skelet (Milošević 1982). Ovi tumuli su bili načinjeni od zemlje ali su savršeni iskopavanjem. Na spisku svih lokaliteta koji su sači-

nili Jež i Starović, nalaze se i tri lokaliteta iz atara sela Beloševac. Autori ovog rada dali su informaciju o postojanju nalaza iz ranog i poznog eneolita na potezu Banja, ali bez bližih odrednica ili navođenja izvora ove informacije (Jež i Starović 1994: 373), a zatim tumula iz ranog bronzanog doba (takođe bez bližih informacija, Jež i Starović 1994: 374). Treći lokalitet je navodna vila rustika iz kasnoantičkog doba, koja se nalazi na brdu Orlovac (Jež i Starović 1994: 375). Ovaj članak je ujedno i poslednji izvor o arheološkim lokalitetima u ataru Beloševca.

Što se tiče atara sela Paune, samo su Draga i Milutin Garašanin spomenuli postojanje crkve Hram rođenja Jovana Krstitelja koja je prvi put obnovljena u XVIII veku da bi bez istraživanja bila srušena 1928. godine (Garašanin i Garašanin 1953: 140).

U selu Mrčić do sada zvanično nije registrovan ni jedan lokalitet, iako se u ISP nalazi materijal sa njive iz ovog sela, čija je tačna lokacija nepoznata.

Opis istraživanja

Istraživanje je obuhvatalo nekoliko etapa koje će biti predstavljene po fazama. Mora se istaći ovom prilikom, da te faze nisu u potpunosti tekle kontinuirano (što je bilo uslovljeno vremenskim prilikama), ali smo se zbog preglednosti rada ipak odlučili za takvu podelu.

Projekat rekognosciranja odvijao se u tri faze.

U I fazi započelo se sa prikupljanjem svih potrebnih podataka koji su se mogli naći u publikovanoj literaturi, a koji su se ticali istorijata istraživanja i prirodnih odlika terena predviđenog za rekognosciranje. U ovoj fazi je prikupljen i sav potrebni materijal za terenski rad, a na kraju je isplanirana maršuta kretanja pomoću karata Valjevo 478-2-4, Valjevo 478-4-2, Lazarevac 479-1-3 i Lazarevac 479-3-1, sa kojih se takođe stekao uvid u reljef, hidrografiju, vegetaciju i komunikacije predviđene teritorije za rekognosciranje. Prikupljanje potrebnih informacija i materijala započeto je na prolećnom seminaru arheologije, a završeno početkom letnjeg seminara. Valja pomenuti da je prolećni seminar arheologije bio posvećen predavanjima o rekognosciranju i upoznavanju polaznika programa sa metodologijom na terenu, pa se slobodno može reći da i ovo spada u prvu fazu projekta rekognosciranja toka Lipnice.

II faza obuhvata rad na terenu, ali i sređivanje dokumentacije u ISP, što je sprovodila tročlana ekipa. Za rad na terenu utrošeno je 7 dana, što je bilo ograničeno nepogodnim vremenskim uslovima koji

su često prekidali terensko istraživanje. Za rad na terenu korišćena je standardna oprema koja se koristi u rekognosciranju: topografske karte (Valjevo 478-2-4, Valjevo 478-4-2, Lazarevac 479-1-3 i Lazarevac 479-3-1), busolu, pikete, pantljičke, dvometar, špahle, foto-aparat, kese za nalaze, milimetarski papir i pribor za crtanje. Od 7 dana tokom kojih se vršio obilazak terena, utrošeno je: Beloševac – 3 dana, Paune – 2 dana, Mrčić – 1 dan i Klinci – 1 dan.

Neophodno je napomenuti da bi obilazak sela Mrčić i Paune trajao i duže da nije bilo nepogodnih vremenskih prilika i ograničenosti trajanja letnjeg seminara. Što se tiče atara sela Klinci, u dogovoru sa mentorom, običen je samo deo sela koji dosada nije bio istraživani. Druga faza istraživanja uključivala je i intervju – razgovore sa meštanima koji su bili jedan od glavnih izvora o postojanju lokaliteta. Nalazi sa terena pakovani su u kese i nalaze se u ISP, a lokaliteti na kojima su pronalazeni skicirani su i beleženi na kartama koje je ekipa nosila. Lokaliteti i svi potrebni podaci u vezi s njima unošeni su u R kartone, a neki lokaliteti i situacije na njima su fotografisani. Nalazi bitni za interpretaciju su dobijali inventarske brojeve sa oznakom LI/04 i rađene su skice neophodne za dokumentaciju.

III faza odnosi se na analizu pronađenog materijala i njegovo kulturno-hronološko opredeljenje (gde je ono bilo moguće). Ova faza podrazumevala je konsultacije sa mentorom projekta Vojislavom Filipovićem, arheologom Radivojem Arsićem, profesorom Dušanom Mihailovićem i dr Slavišom Perićem.

Rezultati istraživanja

U ovom delu rada biće predstavljeni novootkriveni lokaliteti, kao i oni već pomenuti, a u dva slučaja uvedena je kategorija potencijalnih lokaliteta za koje se zna na osnovu usmenih svedočenja, ali na kojima prilikom vizuelne prospekcije nisu pronađeni tragovi ljudskog prisustva iz prošlosti. Lokaliteti ucrtani na mapi (slika 1) biće predstavljeni za svako selo ponaosob, redosledom kojim su atari sela bili rekognoscirani.

Selo Beloševac

1. Lokalitet Mađarsko groblje, srednji vek
Karta: Valjevo 478-2-4
Koordinate: x1: 7415.875 y1: 4902.450
x2: 7415.925 y2: 4902.500 z: 250

Ovaj lokalitet je poznat iz ranije literature (Garašanin i Garašanin 1953: 200), a nalazi se u samom selu pored puta koji spaja njegove delove, na granici imanja Jankovića i Ilića. Lokalitet se nalazi na strmini koja pada ka SZ i presečen je prilaznim putevima na imanja pored kojih se nalazi. Pokretnih nalaza nije bilo, dok se u nepokretne mogu uvrstiti kameni blokovi bez ikakvih obeležja na sebi koji su nađeni na površini. Prema rečima meštana Tomislava Paunovića, svi nadgrobni spomenici su "ugrađeni" u put koji prolazi pored samog lokaliteta i danas se nalaze na dubini između 30 i 50 cm. Po rečima istog čoveka, bilo ih je negde oko 50 i svi su imali za njega "nepoznate i nerazumljive natpise". Danas nije moguće utvrditi tačnu veličinu niti pravac prostiranja lokaliteta.

2. Lokalitet Tumuli na imanju Živanovića, praistorija
Karta: Valjevo 478-2-4
Koordinate: x: 7416.825 y: 4903.225 z: 165

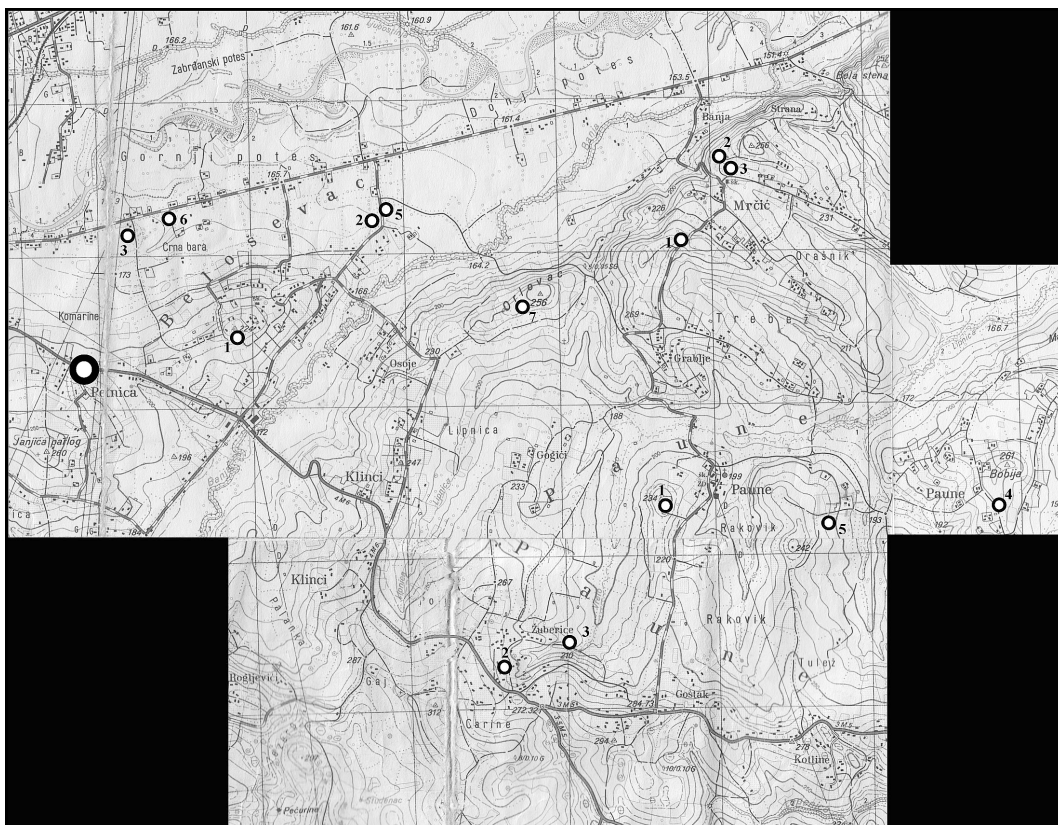
Ovaj lokalitet je takođe poznat iz ranijih istraživanja i na njemu su se nalazili tumuli (Jež i Starović 1994: 374). Danas je na ovom mestu fabrika asfalta i od tumula nema ni traga, jer je građevinski kompleks pokrio veliki deo teritorije.

3. Lokalitet Tumuli na imanjima Marte Ilić i Marka Mitrovića, praistorija
Karta: Valjevo 478-2-4
Koordinate: x: 7415.675 y: 4902.150 z: 170

Radi se o lokalitetu na kome je bilo tri tumula koja su iskopavana 1982. godine od strane Novaka Miloševića i Ružice (prezime nepoznato), arheologa iz Zagreba. Danas od tumula nisu ostali nikakvi tragovi, jer je njiva na kojoj su bili konstantno orana, a informacije o nalazima dobijene od Jelene, ćerke Marte Ilić, nalaze se u odeljku Diskusija i zaključak. Iz dokumentacije se saznaje da su tumuli pripadali bronzanom dobu, ali je na njima takođe bilo i srednjovekovnih ukopa. Jedini nagoveštaj o postojanju tumula je drugačija boja vegetacije koja se uočava na dva mesta na njivi. Na okolnom prostoru takođe nisu nađeni bilo kakvi tragovi iz prošlosti.

4. Lokalitet imanje Blagoja Dokića, antika ili srednji vek

Lokalitet je poznat iz kampanje rekognosciranja započetih 1949. godine, od strane Milutina i Drage Garašanin. Prema njihovim navodima, izorani su te-

Slika 1. Mapa rekognosciranog područja sa ucrtanim lokalitetima

Figure 1. Map of surveyed area with archaeological sites

melji građevine koja pripada kasnoj antici ili srednjem veku od kojih je danas ostala samo gomila kamenja u dvorištu Milade Manitašević, ćerke Blagoja Dokića. Od Milade je dobijena informacija da se danas na mestu lokaliteta nalaze stambeni objekti i svedočenje da je temelj u jednom svom delu bio apsidalan i da je zahvatao površinu od 14 metara kvadratnih. Zbog ovakvog stanja ekipa nije obišla nekadašnji lokalitet.

5. Lokalitet njiva Nenada Tešića, Crna Bara, pozni srednji vek
Karta: Valjevo 478-2-4
Koordinate: x1: 7416.425 y1: 4902.000
x2: 7416.525 y2: 4902.040 z: 170

Ovaj lokalitet se nalazi pored sporednog puta koji se odvaja od puta Beloševac–Mrčić. Njiva je na

terenu koji je niži od okolnog zemljišta i koji gubi nadmorsku visinu spuštajući se prema putu Beloševac–Mrčić. Na njivi je nađeno mnoštvo materijala koji uključuje: kreneni odbitak na kome je vidljiv retuš, deo lobanje, keramika koja je opredeljena u srednji vek i turski period, lep, šljaku i mnoštvo crnog materijala koji je većina konsultovanih stručnjaka opredelila kao staklenu pastu (Miroslav Lazić, Slaviša Perić, Radivoje Arsić, Vojislav Filipović i Bogdana Živojinović). Zbog opiljaka metala i tragova gorenja koji su uočeni na pojedinim primercima, najverovatnije se radi o nekoj radionici, sudeći po koncentraciji staklene paste na jednom delu njive, koja bi mogla pripadati srednjem veku ili turskom periodu. Ovome ide u prilog i tumačenje koje nam je naknadno dao akademik Borislav Jovanović po kojem su ovi ostaci u stvari delovi smese u kojoj je to-

pljeno gvožđe, što indicira postojanje topionice na prostoru ove njive koja je po rečima Borislava Jovanovića najverovatnije bila formirana od niza cilindričnih ukopa u zemlji u kojima se sipala istopljena masa zajedno sa metalom. Zbog težine, gvožđe je padalo na dno tog malog ukopa, te su ljudi da bi došli do metala razbijali ovu masu posle njenog hlađenja i fragmenti koji su nadjeni najverovatnije zbog toga imaju tragove "retuša" na sebi, dobijene usled udarca nekom metalnom alatkom (Jovanović, usmena informacija). Njihova boja i struktura posledica su različitih vrsta "topinata" koji su dodavani radi lakšeg manipulisanja celom masom i odvajanja metala od ostatka smese. Iz ovog razloga oni liče na opsidijan i još više na staklenu pastu, ali oni u stvari nisu ništa drugo do zgure koja je ostala posle izdvajanja gvožđa (Jovanović, usmena informacija).

6. Potencijalni lokalitet Tursko groblje

Karta: Valjevo 478-2-4

Koordinate: x: 7417.650 y: 4902.625 z: 250

Za mesto koje je rekognoscirano i uvršćeno u potencijalne lokalitete saznali smo iz razgovora sa meštanima Tomislavom Paunovićem i Željkom Obradinovićem, koji su bili očevici izoravanja "velikog broja ljudskih lobanja". Potencijalni lokalitet nalazi se na brdu Orlovac, na terenu koji je zaravnjen i u blizini vrha brda. Na njivi Srbe Milanovića, na kojoj su, prema navodima, pronađene lobanje, nije međutim konstatovan nikakav nalaz koji bi omogućio bliže određivanje vrste lokaliteta, iako su meštani tvrdili da lobanje nisu pomerane sa njive. Ovakvom ishodu vizuelne prospekcije terena presudno je doprinela bujna vegetacija sastavljena od deteline i drugih gustih trava, koje su prekrivale i okolno područje. Da li je "Tursko groblje" u vezi sa vilom rustikom koja se spominje u literaturi (Jež i Starović 1994: 375) ostaje otvoreno pitanje.

Obilazak seoskog groblja u Beloševcu rezultirao je saznanjem da su najstariji spomenici podignuti početkom XX veka, što je van interesne sfere našeg istraživanja.

Selo Mrčić

1. Lokalitet Seosko groblje, novi vek

Karta: Valjevo 478-2-4

Koordinate: x: 7418.800 y: 4903.100 z: 240

Na groblju sela Mrčić konstatovani su spomenici (ukupno 3), koji se mogu odrediti u XVIII-XIX vek.

Jedan od njih nosi i tačnu godinu podizanja (1817), dok su druga dva izrezbarena motivima antropomorfno krsta sa glavom u obliku sunca i obrisima krsta koji se jedva naziru (u drugom slučaju). Sa grobljem je najverovatnije u vezi i deo spomenika pronađen na njivi pored puta vlasnika Predraga Jovanovića. Njiva je nekih petnaestak metara udaljena od groblja na strmini koja pada prema selu, a na njoj je pronađen deo spomenika koji je sa obe strane ukrašen motivom krsta.

2. Lokalitet Polje duvana Slobodanke Jakovljević, pozni srednji vek

Karta: Valjevo 478-2-4

Koordinate: x1: 7419.100 y1: 4903.600

x2: 7419.150 y2: 4903.675 z: 230

Lokalitet se nalazi sa leve strane puta koji iz sela vodi ka Beloj Steni. Na njivi je pronađen srednjovekovni materijal, i to: dno i obod jako poroznih posuda grube fature, fragment drške crvenkaste boje, fragment na kome je reljefno izveden omament (motiv cveta), a koji je deo neke braonkasto gledošane posude, deo keramičke lulice sa kanelurama na sebi i deo oboda grube fature sa primesama kvarcnog peska nepoznate kulturo-hronološke opredeljenosti.

3. Lokalitet Njiva Radivoja Krstajića

Karta: Valjevo 478-2-4

Koordinate: x: 7419.125 y: 4903.600 z: 230

Lokalitet se nalazi u neposrednoj blizini prethodno opisanog i razdvaja ih samo lokalni zemljani put. Na ovom lokalitetu pronađen je fragment jako porozne keramike koji jako podseća na fragmente nađene na lokalitetu Polje duvana, koji su opredeljeni u period poznog srednjeg veka. Osim ovog fragmenta, pronađen je i kremeniti odbač crvenkaste boje, koji na sebi ima retuš. Zbog blizine prethodno opisanog lokaliteta i sličnosti fragmenata keramike, ovi lokaliteti su verovatno u nekoj vezi i mogu se voditi kao jedan.

Za atar sela Mrčić treba reći da smo dobili i usmene informacije o postojanju spomenika sa natpisima pored puta koje nismo uspjeli da pronađemo.

Selo Paune

1. Lokalitet Seosko Groblje, novi vek

Karta: Valjevo 478-2-4

Koordinate: x1: 7419.800 y1: 4902.650

x2: 7419.850 y2: 4902.710 z: 200

Lokalitet osim spomenika iz XX veka, sadrži i četiri koja bi se mogla opredeliti u XVIII i XIX vek. Dva spomenika imaju stilizovane krstove na vidljivim stranama (pošto se u potpunosti nalaze na zemlji), jedan ima natpis, dok je jedan bez ikakvih oznaka na sebi.

2. Lokalitet Tumul u voćnjaku Miodraga Jerinića, praistorija

Karta: Valjevo 478-4-2

Koordinate: x1: 7419.800 y1: 4902.650

x2: 7419.850 y2: 4902.710 z: 200

Voćnjak porodice Jerinić se nalazi pored puta koji vodi od sela ka izvoru Banja, i to sa leve strane. U voćnjaku je primećena gomila zemlje prečnika 18 metara, koja od vrha ravnomerno gubi visinu ka nivou okolnog zemljišta, s tim što je u jednom delu presečena traktorskom stazom koja vodi u dvorište kuće. Zbog nagiba terena ne može se sa sigurnošću reći da se radi o tumulu, ali je ovakav zaključak verovatan jer je supruga Miodraga Jerinića (vlasnika voćnjaka) potvrdila da oni nisu na ovom mestu gomilali zemlju. U neposrednoj okolini voćnjaka nisu primećene slične pojave, što zbog postojanja građevinskih objekata, što zbog gustog rastinja.

3. Lokalitet njiva kod izvora Banja, praistorija

Karta: Valjevo 478-4-2

Koordinate: x: 7418.075 y: 4900.450 z: 220

Lokacija se ne može sa sigurnošću proglasiti lokalitetom zato što je pronađen samo jedan mali ulomak braonkaste keramike koja je opredeljena u praistorijski period (verovatno se radi o bronzanom ili gvozdenom dobu). S obzirom na blizinu izvora, udaljenog petnaestak metara, verovatno bi se moglo pretpostaviti postojanje mesta koje je bilo okupirano od strane ljudi u neposrednoj okolini njive, koja je u vreme rekognosciranja u potpunosti bila pod travom.

4. Lokalitet Živojinovića imanje na Bobli-jama, praistorija

Karta: Lazarevac 479-1-3

Koordinate: x1: 7419.800 y1: 4902.650

x2: 7419.850 y2: 4902.710 z: 250

Na brdu koje se zove Boblije, ispod samog vrha jugozapadne strane, pronađen je sledeći materijal: fragment keramike koji je verovatno deo vrata braonkaste boje sa spoljašnje strane, koja je posledica voša, mali sivkasti fragment koji pripada trbuhu i jako goreli fragment keramike, zatim kremenom od-

bitci od kojih jedan ima tragove retuša a na većini ostalih su uočljivi tragovi odbijanja, kremenom jezgro sa tragovima odbijanja, odbitak na kome su vidljivi tragovi gorenja i parče jako zapečene zemlje. Nedaleko odavde, na njivi udaljenoj desetak metara, pronađeni su odbici od identične sirovine, pa je izvesno da se celi potes može voditi kao jedan lokalitet. Zbog nalaza koji ukazuju da je bilo gorenja na lokalitetu, keramike koja je opredeljena prema fakturi, tehnici izrade i primesama u bronzano doba, i rasutosti kremenom od iste sirovine na prostoru od četrdesetak metara, došlo se do zaključka da bi se moglo raditi o razoranom tumulu, čemu u prilog ide i naziv mesta – Boblije ili Bobije.

5. Potencijalni lokalitet Šljivik Vićentijevića, praistorija (?)

Karta: Valjevo 478-2-4

Koordinate: x1: 7419.800 y1: 4902.650

x2: 7419.850 y2: 4902.710 z: 200

Prostor na kome bi mogao da se nalazi lokalitet je na potesu zvanom Zbegovište, u neposrednoj blizini kuće Vićentijevića. Ovaj prostor je na blagoj padini koja se spušta prema istoku, a nedaleko odatle protiče i lokalni potok. Prema svedočenju Aksentija Vićentijevića, na prostoru današnjeg šljivika (koji nije oran poslednjih desetak godina) ranije su pronalazene glinene figurine u velikom broju, a jednom prilikom i okrugli metalni sud koji je sa donje strane imao pričvršćene tri nožice. Porodica ne poseduje više ovaj materijal, a prilikom obilaska lokacije pronađen je veoma mali fragment lepa koji upućuje da bi se na pomenutom prostoru stvarno mogao nalaziti lokalitet. Rezultat vizuelne prospekcije je posledica trave koja je pokrila šljivik, kao i dugog neoranja.

Selo Klinci

1. Lokalitet Palanke

Karta: Valjevo 478-2-4

Koordinate x: 7415.800, y: 4900.725, z: 200

Potes Palanke u selu Klinci poznat je iz ranije literature, kao što je već rečeno u delu o ranijim istraživanjima. Na ovom prostoru je pronađen keramički materijal koji pripada periodu turske vladavine, što je zaključeno na osnovu izrade keramike i karakteristične dekoracije gledosanjem (najčešće žutom i zelenom bojom). Od 20 inventarisanih fragmenata, izdvajaju se delovi dna, oboda, ulomci trbuha, vrata i drške sa ornamentima rađenim u obliku valovnice, ver-

tikalnih (horizontalnih) urezanih linija i slikane različitim bojama (braon, žuta, zelena i bela). Posebno interesantan nalaz je fragment keramičke lule, rađene od dobro prečišćene gline sa fakturom koja sadrži sitni pesak. Na sačuvanom delu čibuka vidljivi su žigovi radionice u vidu arapskih slova.

Diskusija i zaključak

Sudeći po ovim rezultatima, rekognoscirano područje ne obiluje lokalitetima u meri na koju su ukazivale prirodne pogodnosti za ljudsku okupaciju. Uključujući ranije konstatovane, sada je poznato ukupno 15 lokaliteta, od kojih je jedan potencijalno kasno neolitski ili ranoeneolitski (šljivik Vićentijevića), zatim 5 iz bronzanog doba (Živanovića imanje, imanje Marte Ilić, tumul u voćnjaku Jerinića, njiva pored izvora Banja i Živojinovića imanje), 2 lokaliteta se možda mogu opredeliti u antički, odnosno kasnoantički period (šljivik Vićentijevića i imanje Blagoja Dokića), 2 u srednji vek (imanje Marte Ilić i njiva Tešića), dok turskom periodu i periodu novog veka pripada 5 lokaliteta (mrčičko groblje, Mađarsko groblje, polje duvana Slobodanke Jakovljević, njiva Radivoja Krstajića, i lokalitet Palanke).

Šljivik Vićentijevića je lokalitet svrstan u potencijalno neolitski ili ranoeneolitski zbog prisustva, po usmenim navodima, figurina na njemu, ali već pomenuta metalna posuda sa 3 noge unosi poteškoće u sigurno opredeljivanje u neolitski period. S obzirom da u kasnoneolitskom svetu nije poznata metalna posuda nalik opisanoj, teško se sa sigurnošću može napraviti izvesna paralela sa periodom kasne vinčanske kulture kojoj bi glinene figurine mogle pripadati. Ovaj lokalitet bi se mogao pripisati u antičkom periodu uzevši u obzir da su figurine mogle biti rimska terakota, ali mogućnost višeslojnog lokaliteta uvek postoji, iako sama lokacija nije najpogodnije mesto za stvaranje naselja (radi se o padini koja se strmo spušta ka istoku i koja je smeštena pored nestalnog toka lokalne rečice ili potoka). Kako ne postoji arheološki materijal koji bi olakšao kulturno-hronološko opredeljenje, svaka dalja interpretacija je nesigurna i bez ikakvih argumenata.

Kada se govori o bronzanom dobu, treba pre svega obratiti pažnju na tumule, koji se u velikom broju javljaju na celom području Podgorine, a kako se pokazalo, ovo važi i za atare 4 rekognoscirana sela.

Tokom ranijih istraživanja, svi zabeleženi tumuli na teritoriji Podgorine su bili opredeljeni u bronzano

doba. Obično se radilo o usamljenim humkama, ili grupama od njih nekoliko, međutim, postoje i čitave nekropole (Robaje, Bukovac i Bukovačko polje) (Lazić 1989: 19). Tokom rekognosciranja 2004. godine, locirana su četiri lokaliteta sa tumulima, a to su: Živanovića imanje, imanja Marte Ilić i Marka Mitrovića, tumul u voćnjaku M. Jerinića i tumul u bašti Živojinovića na Boblijama. U prva dva slučaja se radi o lokalitetima koji su zabeleženi tokom ranijih istraživanja, ali su sada nepovratno nestali. Naime, danas se na imanju Živanovića, gde su se nalazili tumuli, nalazi fabrika asfalta, dok je potes na kome su se nalazila tri bronzanodobna tumula, na imanjima M. Ilić i M. Mitrovića, posle iskopavanja koja je 1982. godine izvršio N. Milošević, konstantno oran, pa je u potpunosti i zaravnjen. Ipak, može se, na osnovu razlika u vegetaciji, videti gde su se nekada nalazili tumuli, a ćerka Marte Ilić, Jelena, koja je bila očevidac iskopavanja, dala je informacije da su prilikom tih istraživanja iskopana dva groba, u kojima su pronađeni skeleti sa nakitom oko zglobova šaka i vrata, što je do sada bilo nepoznato.

U druga dva slučaja, radi se o novim lokalitetima. U voćnjaku M. Jerinića, otkriven je tumul prečnika oko 18 metara, dok je najveći broj tumula u Podgorini prečnika 10-15 metara (Lazić 1989: 56), što ga svrstava u grupu srednjih tumula po veličini. To je usamljena zemljana humka na nadmorskoj visini od 200 metara, a analogno ranije istraživanim tumulima može se takođe opredeliti u bronzano doba.

Na nadmorskoj visini od 250 m se nalazi i razorani tumul u bašti Živojinovića na Boblijama. Prema publikaciji M. Lazića, tokom ranijih istraživanja na teritoriji Podgorine pronađena su tri tumula na visini 200-300 m, što čini 12% obrađenog uzorka (Lazić 1989: 19). Na to da se u bašti Živojinovića nalazio tumul ukazuje sam naziv potesa – Boblija ili Bobija, kao i pronađeni materijal, koji se sastoji od keramike, kremena, keramike i kremena koji su goreli, kao i zapečene zemlje. Na obližnjoj njivi su nađeni odbitci od iste sirovine, pa je izvesno da se radi o raznošenju materijala prilikom zemljoradničkih delatnosti. Slična situacija, što se tiče nalaza, se zapaža i u slučaju Ilirskog groblja na Bukovcu (iskopavanja ISP 2004. godine), što je još jedan prilog pretpostavci da se na Boblijama nalazio tumul. Pronađena keramika je opredeljena u bronzano doba, pa je tako opredeljen i ceo lokalitet.

Prilikom rekognosciranja i konsultovanja literature sa ranijih istraživanja primećeno je odsustvo

antičkih lokaliteta (sa izuzetkom Petničke pećine i nekropole ispred nje). Rezultati našeg istraživanja su pokazali da se ni o jednom lokalitetu ne može govoriti kao o antičkom sa potpunom sigurnošću, dok u dva slučaja postoji mogućnost. Prvi lokalitet je već opisan (šljivik Vičentijevića) dok je drugi poznat od ranije, no danas više ne postoji (imanje Blagoja Doikića), a zbog postojanja apsidalnog dela mogao bi se uvrstiti u antički period, ali bez ikakve sigurnosti. Iako postoje informacije o postojanju vile rustike na Orlovcu, brdu u Beloševcu, ovaj lokalitet nije pronađen prilikom izlaska na teren te se ne može ni vezati za Tursko groblje (takođe na Orlovcu), jer sa ovog lokaliteta ne postoje nalazi, niti se zna njegova udaljenost od pomenute potencijalne vile rustike. Zašto nema antičkih lokaliteta u atarima Klinaca, Beloševca, Mrčića i Pauna nije moguće reći na ovom stepenu istraženosti, pa bi svaka dalja diskusija bila suvišna.

Srednjovekovni lokaliteti u "klasičnom" smislu te reči nisu pronađeni, dok jedan izvesno pripada turskom periodu (polje duvana Slobodanke Jakovljević), a njegovo bliže datovanje se može izvesti na osnovu fragmenta keramičke lulice. Step en očuvanosti ovog fragmenta nije veliki jer nedostaje veliki deo recipijenta za duvan, kao i više od pola čibuka. I pored ovakvog stanja moguće je rekonstruisati veličinu lule i, što je bitnije, uočiti oblik donjeg dela recipijenta. Na osnovu mesta spajanja čibuka i recipijenta može se povući paralela između pronađenog fragmenta i tipa 12 po Vesni Bikić (Bikić 2003: 80), što bi značilo da lula potiče iz druge polovine XVII veka. Iako sličnost nesumnjivo postoji, ipak se ne sme uzimati kao neosporna, tim pre što analogijama ne mogu da se odrede regioni izrade, niti bliži vremenski okviri, a dodatnu poteškoću čini i činjenica da su glinene lulice proizvodili i lokalni grnčari u manjim količinama (Bikić 2003: 80). Pronađeni fragment je loše izrade i bez vidljivih tragova dodatne obrade posle pečenja, pa je vrlo verovatno da se radi o proizvodu neke lokalne radionice čije bi datovanje moglo da dosegne i XIX vek, prema usmenoj informaciji dobijenoj od mr Dejana Radičevića. Pravo pitanje je kom tipu lokaliteta bi mogao pripadati turski materijal datovan između XVII i XIX veka, a pronađen na strmom terenu odmah pored današnjeg lokalnog puta. Takođe, ostaje i pitanje nije li ovaj materijal na površinu njive stigao kasnijom aktivnošću, odnosno nasipanjem zemlje koja potiče sa neke druge lokacije.

Lokalitet Palanke u Klincima takođe pripada periodu turske vlasti na ovim prostorima, sudeći po keramičkom materijalu koji je tamo pronađen. Najverovatnije se radi o mestu na kojem se nalazilo staro selo, jer Ljubomir Pavlović navodi da se na Palankama izoravaju ostaci starih kuća i ponekad nadgrobni spomenika. Blizina Petničkoj crkvi ide u prilog ovoj pretpostavci, ali je vezivanje Palanke za konkretni vremenski period za sada nemoguće. Analogije nisu nađene čak ni u vezi sa pronađenom lulom, zbog velikog oštećenja koje iznosi preko 50%. Jedino o čemu se može sa sigurnošću govoriti jeste to da se radi o elitnoj luli, što pokazuje postojanje već pomenutih žigova.

Takođe, treba pomenuti da ni u vezi sa spomenicima na grobljima u selima Mrčić i Paune nisu pronađene nikakve analogije te stoga svaka diskusija mora ostati otvorena.

Vrlo je interesantna situacija na lokalitetu Njiva Tešića – Cma Bara u Beloševcu, koji nije dobio kulturno-hronološke okvire zbog očiglednog mešanja materijala iz različitih perioda. Kao što je već navedeno, pronađen je kreneni materijal, i to loše obrađeno sečivo na kome su vidljivi tragovi sitnog retuša i kremena sirovina – jezgro žutozelene boje na kojoj se nalazi korteks. Iako je ovaj materijal pregledan kako od strane Vojislava Filipovića i Bogdane Živojinović, tako i od dr Dušana Mihailovića, njemu nisu određene hronološke granice, jer po rečima dr Mihailovića "kremeno sečivo ne poseduje tipične odlike za bilo koji period", pa se i njegovo datovanje kreće u rasponu od paleolita do metalnih doba. Čak ni u kombinaciji sa keramičkim materijalom nije se uspeo utvrditi konkretnije vreme egzistiranja lokaliteta, jer, kako je i ranije izneto, ulomci keramike su datovani u srednji vek i period turske vladavine. Takođe, ni nalazi fragmenata lepa i, kako se pretpostavlja, dela podnice, nisu bitno uticali na hronološko opredeljenje, a ni mali deo lobanje (prema Radivoju Arsiću i Vojislavu Filipoviću) nije od značaja za datovanje lokaliteta. Bilo kakvu interpretaciju dodatno komplikuje prisustvo zgure i šljake, nekog topljenog materijala, a naročito fragmenti gorele crne materije koja je nađena u velikoj količini (24 komada). Na ovim komadima (veličine do 4 cm) vidljivi su takođe i tragovi topljenja, a prisutni su i opiljci metala unutar njih, što je većinu konsultovanih stručnjaka (dr Slaviša Perić, mr Dejan Radičević i Radivoje Arsić) dovelo do zaključka da se radi o staklenoj pasti. No tumačenje akademika

Jovanovića je, posmatrano u kontekstu sa svim ostalim nalazima, najprihvatljivije, jer je dr Jovanović ukazao da ovo nije jedinstven slučaj i da se on sa ovakvim nalazima sretao i ranije, te da je njihova hronološka i kulturna neuhvatljiva i da se može odnositi na različite periode ljudske istorije. Prostor na kome se lokalitet nalazi niži je u odnosu na okolni, što je izazvano poljoprivrednim aktivnostima, pa postoji mogućnost da se radi o većem lokalitetu (od istraženog prostora 100×40 m), koji sadrži slojeve iz različitih istorijskih perioda.

Na kraju valja pomenuti da je rekognosciranje dalo uvid u stepen devastacije lokaliteta, koji je, kao što je već rečeno, poražavajući. Najbolji primer za potpuni gubitak svakog traga nekadašnjeg lokaliteta je svakako imanje Živojinovića na kome su se nalazili tumuli, dok je danas na tom prostoru fabrika asfalta. Lokalitet Mađarsko groblje je takođe uništen modernim građevinskim aktivnostima, pa ga danas presecaju dva prilazna puta imanjima, dok je na njivi Blagoja Dokića izgrađen stambeni objekat, iako je bilo poznato postojanje lokaliteta. Stara priča o neophodnosti zaštite lokaliteta i proširenju današnjih naselja i infrastrukture na uštrb istorijskih spomenika i lokaliteta očigledno se nastavlja, pa se može očekivati da će u budućnosti i novootkriveni lokaliteti biti deo njenog epiloga.

Zahvalnost. Zahvaljujemo se dr Slaviši Periću, dr Miroslavu Laziću, dr Dušanu Mihailoviću, mr Dejanu Radičeviću, Radivoju Arsiću, Bogdani Živojinović i Miljani Radivojević na konsultacijama i stručnim savetima, kao i Kseniji Celner, Jeleni Jakovljević, Jeleni Viktorović i Đorđu Laziću na pomoći prilikom izrade karti, crtanja i izlaska na teren.

Literatura

- Arsić R. i Mrđić N. 1999. Petnička pećina – Dvorana sa vrgledima. *Petničke sveske*, 49: 345.
- Bikić V. 2003. *Gradska keramika Beograda (16-17 vek) – Belgade Ceramics in the 16th-17th century*. Beograd: Arheološki institut, str. 80-83.
- Cvijić J. 1912. Petnička pećina. *Glasnik Srpskog Geografskog Društva*, 108.
- Garašanin M. i Garašanin D. 1953. U *Aheološki spomenici i nalazišta u Srbiji I*, (ur. D. Bošković). Beograd: Naučna knjiga.
- Garašanin M. 1953-4. Povodom praistorijskih i ranosrednjevekovnih nalaza iz jednog tumula u Klincima. *Starinar*, n. s., str. 197-198.
- Jevtić M. 1983. *Keramika starijeg gvozdenog doba na centralnobalkanskom području*. Beograd: CAI
- Jež Ž. 1985. Pregled neolitskih i eneolitskih kultura gornje Kolubare. *Istraživanja II*. Valjevo: Narodni muzej
- Jež B. 1956. *Reljef sliva Kolubare-Prilog poznavanju razbitka polifaznog i poligenetskog reljefa sliva*. Beograd: Srpska Akademija Nauka, Geografski institut, posebna izdanja, CCLXIII.
- Jež Ž. i Starović A. 1994. Arheološki lokaliteti i nalazišta u valjevskom kraju. U *Valjevac* (ur. Z. Joksimović i Z. Ranković). Valjevo: Valjevac, str. 369-380.
- Jovanović A. 1985. Nalazi iz rimskog perioda u valjevskom kraju. *Saopštenja sa 6. skupa arheologa Srbije*.
- Lazić M. 1989. *Topografija i tipologija praistorijskih tumula u Srbiji i Crnoj Gori*. Beograd: CAI, 19, 41-56.
- Milošević N. 1982. Dokumentacija iskopavanja Tri tumula. Narodni muzej u Valjevu.
- Pavlović Lj. 1907. *Kolubara i podgorina*. Valjevo: Napred
- Valtrović M. 1893. Preistoriske starine u valjevskom i podrinskom okrugu. *Starinar SAD*, X: 76-77. Beograd: SKA
-
- Vladimir Mihajlović, Sonja Damjanović and Stefan Trajković Filipović
- ## Field Survey of Beloševac, Mrčić, Paune and Klinci Villages
- In the summer of 2004, the systematic field survey of the Beloševac, Mrčić, Paune and Klinci villages was carried out. Fifteen archaeological sites were found. Some of them were known from previous research, some were newly discovered, and the physical appearances of all of them was recorded. The chronological determination of the sites was predominantly made based on the available archaeological material.

